

**Sigtuna 2:181
(kv Granhäcken)
Sigtuna 2006**

Sten Tesch

Rapport Arkeologisk förundersökning

**Sigtuna 2:181
(kv Granhäcken)
Sigtuna 2006**

Sten Tesch

Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 30

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna

sigtunamuseum@sigtuna.se
www.sigtuna.se/museer

Omslagsbild: Sammansatt enkelkam (F3) från 1000-talet påträffad i provruta 3

Produktion: Sigtuna Museum

- © Text: Sten Tesch
- © Kartor: Anders Wikström (om ej annat anges)
- © Foto: Sten Tesch
- © Formgivning: Jacques Vincent
- © Original: Anders Wikström

Tryck : Sigtuna 2006

ISSN : 1401-4645
ISBN : 91-975643-8-9

Innehåll

Inledning	5
Förutsättningar för förundersökningen	5
Resultat	7
Arkeologisk potential	8
Referenser	10
Fyndlista	10
Administrativa uppgifter	11

Orienteringskarta med schaktets placering i staden.

Inledning

På den aktuella tomten planerar Bokonsult att bygga en villa på ca 110 kvadratmeter. Den planerade byggytan ligger på tomtens östra del med tänkt husliv i linje med Trädgårdsgatan. Bokonsult har, genom Bo Nyfelt, ansökt om att en arkeologisk förundersökning ska utföras för att ta reda på fornlämningens omfattning inom berört område.

Enligt länsstyrelsens kravspecifikation och undersökningsplan är syftet med förundersökningen att bestämma fornlämningens omfattning, d.v.s. kulturlagrens tjocklek och hur många bebyggelsefaser som finns och deras relativa datering.

Undersökningsområdet är beläget i det medeltida stadsområdets östra del, i stadsdelen Malmen öster om Borgmästarängen. På grund av att kulturlagren här är tunna och matjordsliknande ansågs det länge att Svarta jorden inte sträckte sig längre österut än fram till Borgmästarängen. Denna situationen förändrades 1985 när tomtens västra del blev föremål för en arkeologisk undersökning (parkeringsplats och transformatorstation) och tidigmedeltida kulturlager och bebyggelselämningar påträffades.

Större delen av den nu aktuella tomten är obebyggd och förhållandevis jämn, belägen mellan 6 och 7 meter över havet. Upp mot Trädgårdsgatan är dock lutningen något mer markant. Tomten ger intryck av att ha planerats i relativt modern tid, vilket kan ha att göra med de två skolbyggnader (Röda skolan från före 1823 och Gula skolan från omkring 1930) som finns på vardera sidan, söder och norr om undersökningsytan.

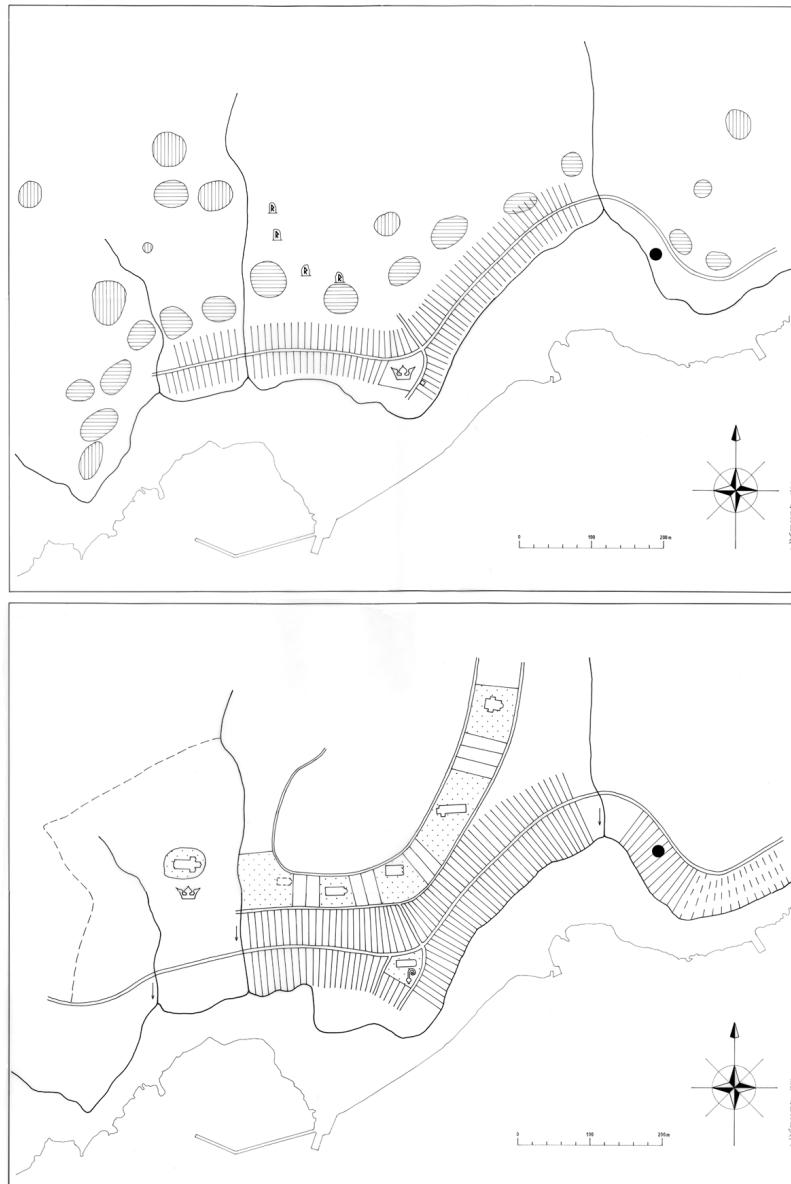
Förutsättningar inför förundersökningen

Äldre utgrävningar i närområdet, före 1985, tyder på att här finns gravar från äldsta sigtunatid, kanske tillhörande en eller ett par gravgårdar. Ett par av de viktigaste äldre karaktärsfynden har också påträffats i detta område, dels den s.k. sigtunaamulletten dels ett rysk-bysantinskt silverkors. Det förstnämnda föremålet, ett runristad kopparbleck, påträffades vid grundgrävning för den nya folkskolan (Gula skolan) 1931 (Floderus 1941 s. 49 ff.). Hängkorset och en bronsvikt påträffades 1928 (Floderus 1941 s. 78 f.).

Vid utgrävningen 1985 undersöktes två delvis sammanhängande schakt om sammanlagt 108 kvadratmeter samt tre provschakt om sammanlagt ca 12 kvadratmeter. Kulturlagertjockleken varierade, från 0,2 – 0,55 m. De uppmätningar som gjordes visar kulturlagren är tjockast i öster, d.v.s. mot den nu aktuella tomten Sigtuna 2:181. I kulturlagren dokumenterades fragmentariska bebyggelse rester i form av syllstensrader, lergolv och härdar. Där lagren var som tjockast kunde 3-4 bebyggelsefaser identifieras. Några stenpackningar tolkades som bryggfästen eller pirar, vilket visar bebyggelsens strandnära läge (figur 1). Fyndmaterialet tyder på en tidigmedeltida datering, närmast till perioden 1050-1150.

Ett av de viktigaste resultaten från utgrävningen 1985 var att den påträffade bebyggelsens orientering inte överensstämde med dagens. Avvikelsen var ca 45 grader, d.v.s. att den tidigmedeltida bebyggelsen låg diagonalt i förhållande till dagens tomtstruktur i kvarteret.

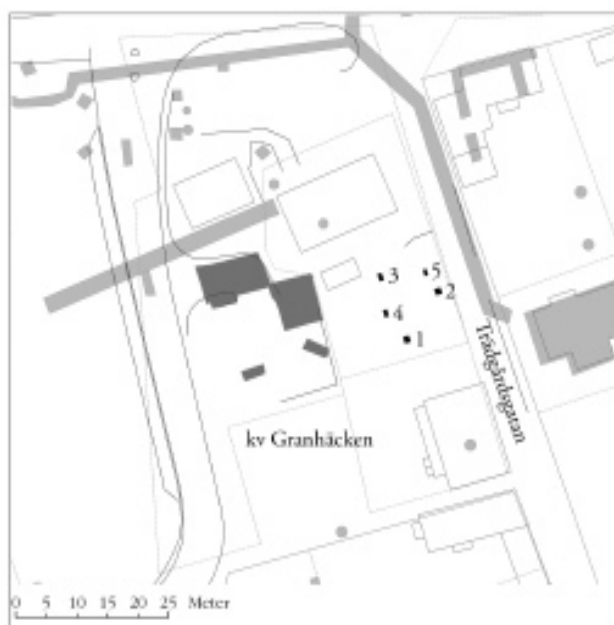
Viktiga utgångspunkter inför den nu utförda förundersökningen var: 1. om vi skulle finna kulturlager och bebyggelse lämningar i samma omfattning som på den yta som undersöktes 1985. Resultaten tydde närmast på att kulturlagren till och med kunde vara tjockare på den nu aktuella ytan, 2. om den tomtstruktur som påträffades 1985 skulle bekräftas och ytterligare hustyper påträffas.

Figur 1
Sigtuna under 1000-tal (övre figuren) och 1100-tal (undre figuren) med den aktuella förundersökningens placering markerad med svart punkt.
Kartor: Jacques Vincent

Resultat

Sammanlagt omfattade förundersökningen 5 handgrävda provrutor, 0,6-1,0 till 1x1 meter stora (figur 2). Det visade sig mycket riktigt att ytan planerats i modern tid, vilket fått till följd att endast mycket tunna kulturlager bevarats. Den sterila undergrunden (morän/lerblandad morän) uppenbarade sig endast 0,45-0,60 meter under markytan. De bevarade kulturlagrens tjocklek var i den västra delen ca 0,10 meter och i den östra delen, närmast Trädgårdsgatan upp till 0,25 meter. I området närmast gatan fanns å andra sidan kraftiga rötter från ett par träd som tidigare stått utmed gränsen mot gatan.

*Figur 2
Schaktkarta med de fem
förundersökningsschakten. Den
arkeologiska undersökningen
i kv Granhäcken 1985 är
markerad med mörkgrått.*

I en av provrutorna (1) saknades kulturlager helt. I en annan provruta (2) påträffades relativt kompakt med skarpkantade stenar 0,1-0,2 meter stora, varav några skörbrända, som tyder på lämningarna av eldstad eller rökugn, möjligtvis från ett hörnhärdshus. I en relativt grund grop i en annan av provrutorna (3) påträffades rikligt med djurben och keramik (bild 1). Ytligt i anslutning till denna anläggning hittades desutom en dekorerad sammansatt enkelkam (se omslagsbild). I den östligaste av provrutorna (4) framkom mycket fragmentariska rester av en träsyll(?) vars orientering överensstämde med vad som framkom vid utgrävningen 1985. I denna ruta påträffades även en bennål (bild 2).

Sammantaget skiljer sig resultatet påtagligt från vad som framkom på granntomten 1985. Över en stor del av ytan verkar det bevarade kulturlagret inte vara mer än decimetertjockt. Sannolikt beror detta på en relativt omfattande planering vid anläggande av skolgård eller dylikt. På ca 2-3 meters bredd utmed Trädgårdsgatan verkar marken inta ha planerats i lika hög utsträckning, vilket också innebär att kulturlagren bevarats i något större omfattning, kanske upp till 0,3 meters tjocklek. Å andra sidan var dessa lager bitvis störda av kraftiga trädrötter.

Den planerade exploateringsytan är 110 kvadratmeter. Läger man till detta ett 0,5 meter brett frischakt ökar ytan till ca 130 kvadratmeter. De bevarade kulturlagrens omfattning kan utifrån förundersökningsresultatet beräknas till ca 15 kubikmeter.

Det är frågan om förhållandevis starkt nerbrutna kulturlager där föremål av organiskt material som trä och läder är förmultnade. Det gäller också byggnadskonstruktioner även om svaga spår av en träsyll påträffades i en av rutorna (4). Troligtvis saknas kulturlager inom det sydöstra hörnet.

Mycket fragmentariska lämningar av den äldsta bebyggelsefasen finns troligtvis bevarade över en stor del av ytan. I ett parti 2-3 m ut från Trädgårdsgatan kan eventuellt ytterligare en eller ett par faser finnas representerade.

De flesta fynden och djurbenen påträffades i och i anslutning till en grund grop i provruta 3. I övrigt var fynden relativt få. Det gäller även mängden av djurben i lagren.

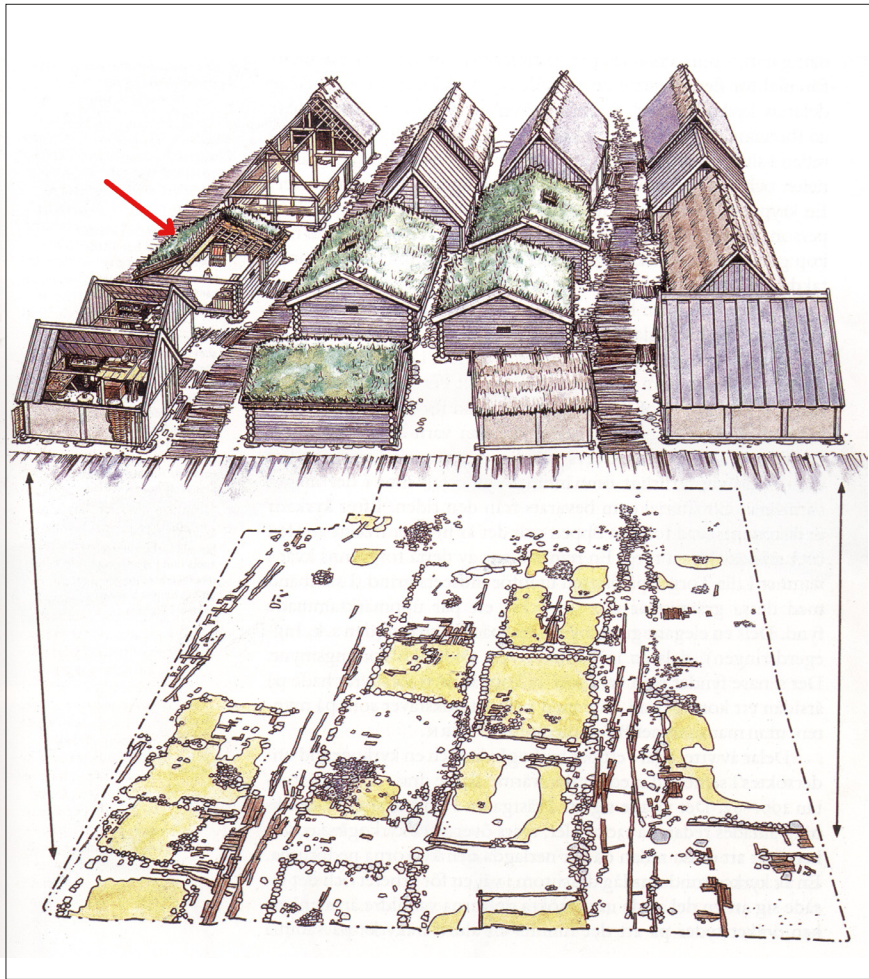
Arkeologisk potential

Potentialen vid en ev. slutundersökning måste, trots att så litet bevarats, i hög grad ställas i relation till undersökningsytan från 1985. Förutom en arkeologisk undersökning i Klockargränd 1992 och kv. Granhäcken 1985 vet vi förövrigt mycket litet om den tidigmedeltida bebyggelsen på Malmen. Därför är varje nytt tillskott av stor vikt för Sigtunaforskningen, även om bevarandegraden är dålig som i det här aktuella fallet.

Vid den arkeologiska undersökningen 1985 undersöktes delar av två tomter med mitthärdshus i upp till 4 faser. Dessa hus låg nära den dåtida strandlinjen och här fanns också spår av konstgjort uppbyggda plattformar. Genom den stora Sigtunautgrävningen 1988-90 i kv. Trädgårdsmästaren vet vi idag att staden redan från början var strängt reglerad med långa och smala tomter, med 8 meters bredd mot Stora Gatan. Även bebyggelsen var reglerad. Under 1000-talet fanns det vanligtvis 4 hus av olika typ och med olika funktioner på varje gård (figur 3). Dessa hus visade sig så gott som alltid ligga i samma ordning så att man kan tala om 4 zonsindelning av gårdstomten. Den fjärde zonen, längst bort från Stora Gatan, utgjordes av mitthärdshus.

Vid senare arkeologiska undersökningar i kv. Professorn 1995-96 och 1999-2000 har det framkommit ett mycket tydligt mönster för hur bebyggelsen söder om Stora Gatan var disponerad. Här låg mitthärdshuset, precis som i kv. Granhäcken, längst ner mot stranden, vilket betyder att bebyggelsen var spegelvänd i förhållande till hur den såg ut norr om Stora Gatan.

En given frågeställning är om det regelbundna tomt- och bebyggelsemönster som konstaterats i övriga delar av den tidigmedeltida staden även råder på Malmen öster om Borgmästarängen. Detta skulle i så fall innebära att man på den aktuella fastigheten skulle finna zon 3-hus, d.v.s. hus med eldstad eller en ugn i husets ena hörn. Zon 3-huset var det hus som gårdsfolket bodde i, dagligstugan där man också sov på natten. Den påträffade härden(?) i provruta 3 tyder på att så kan vara fallet.

Figur 3
 Rekonstruktion av fyra stadsgårdar från en arkeologisk undersökning i kv Trädgårdsmästaren,
 1988-1990. Det tredje huset på stadsgården motsvaras av zon 3.

Bild 1 och 2
 Till vänster en bennål (F7) och övre
 bilden äldre svartgodskeramik (F4). Ej

Referenser

Floderus, Erik 1941. *Sigtuna. Sveriges äldsta medeltidsstad*. Stockholm.

Tesch, Sten 1990 (red.). *Makt och människor i kungens Sigtuna*.

Sigtunautgrävningen 1988-90. 28 artiklar om de preliminära resultaten från den arkeologiska undersökningen i kv. Trädgårdsmästaren 9 och 10, Sigtuna. Sigtuna: Sigtuna museer.

Fyndlista

Provruta 2

- F1 Nit(?), järn
- F2 Keramikskärva, AII 1 st

Provruta 3

- F3 Sammansatt enkelkam, älghorn 12,5 cm lång
- F4 Keramikskärvor, AII 9 st
- F5 Vävtyngd(?), 1 fragment
- F6 Djurben, ca 3 liter

Provruta 4

- F7 Nål, ben 10 cm lång
- F8 Bryne, skiffer fragment
- F9 Keramikskärvor, AII 3 st

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 431-06-39882
Uppdragsgivare: Bokonsult, Bo Nyfelt
Kvarter/område: Sigtuna 2:181 (kv. Granhäcken)
Socken: Sigtuna
Fornlämning: RAÄ nr. 195
Landskap: Uppland
Ek kartblad: 118 21 Sigtuna
Typ av undersökning: Arkeologisk förundersökning
Fältarbetsid: november 2006
Fältarbetspersonal: Sten Tesch
Rapportarbete: Sten Tesch

Dokumentation:

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna.

tel.: 08 - 597 838 70, fax.: 08 - 597 838 83.
e-postadress: anders.wikstrom@sigtuna.se

